

Nikola Petrovič

Objektivno o subjektivnem

Um dogmatika je kot zenica; bolj ko ga osvetliš, močnejše se skrči.
Oliver Wendell Holmes ml.

Ko zrem v svet, ga ne morem gledati drugače kot skozi lastne oči. Ko izrekam stališča o čemer koli, tudi če jih povzemam po drugih, jih vedno prenašam skozi sebe in jim vlivam svojo subjektivnost. Kakor koli obračam besede, v vsakem primeru sem dogmatik, ki verjame samo v svoje ideje. Dogme niso samo domena religije, ampak vseh področij življenja, na katerih smo dejavni glede na subjektivne ideje in prepričanja, zato so dogmatične vse ideologije, tako religiozne kot sekularne. Pravzaprav so dogmatična tudi tista področja, ki sicer veljajo za najbolj racionalna in empirična, denimo znanost, celo mehanska fizika.

Samo pomislimo, kako ognjevito se znanstveniki bojujejo, da bi obveljale njihove teorije, in kako fanatično jih včasih branijo. Celo najbolj samo po sebi umevne teorije klasične fizike so se pod drobnogledom sodobnih fizikov izkazale za pomanjkljive; slika vesolja se nenehno spreminja. Še kvantni model ne ustreza več v popolnosti najnovejšim opazovanjem. Vrhunec udiranja "trdnih tal" fizike je spoznanje, da subjekta ni mogoče izključiti iz še tako objektivnega opazovanja, saj s svojo zavestjo (dejanjem opazovanja, mislimi, voljo, željami ...) vpliva na rezultate eksperimenta. Tako tudi priseganje znanosti na objektivnost izgublja težo. Kljub temu znanstveniki svoje hipoteze pogosto doživljajo kot absolutno resnico in vse preostale zavračajo, zato bi jih fiziolog Claude Bernard gotovo imel za nekompetentne raziskovalce, kajti po njegovem je tisto, kar mislimo, da vemo, glavna ovira pri učenju; tisti, ki preveč goreče verjamejo v svoje ideje, pa niso zreli za poseganje po odkritjih.

Absolutna objektivnost sploh ni možna, čim priznamo svojo subjektivnost, pa moramo priznati, da imajo lahko prav tudi drugače misleči. Tudi če spoznamo resnico, jo vidimo po svoje in ne take, kakršna je dejansko sama po sebi. Tu se postavi vprašanje, ali sploh lahko govorimo o resnici, ki ni resnica sama po sebi. Pravzaprav je *neresnica* tista, ki dejansko ne obstaja, najdemo jo le v človekovem subjektivnem umu. Je možno, da bi kateri koli subjekt odseval resnico, kakršna je sama po sebi? Tak je lahko edino bog (naj ga vidimo kot bitje, energijo, idejo, teoretični koncept ...). On je obenem vsa substanca, ki obstaja, povrh še zavestni opazovalec, ki je od snovi ločen in to snov opazuje. Božje opazovanje je zato neobičajno – hkrati subjektivno in objektivno, saj bog ne more opazovati drugega kot sebe, hkrati pa se vidi “od zunaj”. Človek po drugi strani nikoli ne vidi drugega kot podobe, ki jih v sebi naslika na podlagi čutnih zaznav in vtisov, zato je nujno subjektiven. Posameznik oz. mali opazovalec lahko izgine s sveta in – resničnost ni prikrajšana, bog pa se ne more umakniti, saj bi se v tem primeru vesolje sesedlo. Človek lahko je, lahko pa tudi ni, lahko čuti ali ne, se zaveda ali ne, bog pa vedno je, vedno čuti, vedno se zaveda. Beseda bog je v našem okolju morda preveč zaznamovana za tovrstno definicijo biti in vsebine vsega, kar obstaja, pa vendar bi rad ostal pri njej. Glede na to, da se subjektivnosti ne morem izogniti, bom po svojem videnju in vedenju boga enačil prav z opisano entiteto. Žal je o stališču božanskega težko razglablјati in razmišljanje o njem vedno ostane na ravni teoretiziranja. Jasno, ko pa je tudi izkušnja boga za človeka vedno subjektivna. Tukaj ga nisem omenil zato, da bi spodbujal teizem, samo nakazati sem želel eno od možnosti (edino?) nasprotja človeškemu nujno subjektivnemu, omejenemu in relativnemu doživljanju stvarnosti.

Določen napredek iz zakrknjene, omejene miselnosti je vendarle opazen. Medreligiozni (medkulturni in mednarodnostni) dialog je omogočil priznavanje stališča, da ima resnica več obrazov, po katerih se razodeva posamezniku. Katerega bo uzrl, je odvisno od njegovega subjektivnega odnosa do resnice (oz. boga), zato razhajanja med različnimi prepričanji niso nujno razlog za spore. Danes že razumemo, da so lahko s stališča zagovornika neke doktrine neverjetne in nepreverljive trditve same po sebi umevne, celo doživete in zanj podprte z logičnimi argumenti (torej v določenem smislu nedogmatične), pripadnik druge tradicije pa bo podobno sprejemal nasprotno razlage. Znanstvena primerjava ideologij je zato omejena, saj se številni vidiki izključujejo – kot pri optičnih trikih, v katerih se dve podobi glede na našo pozornost izmenjujeta, nikakor pa ju ne moremo videti hkrati. Zaradi ozkosti in politike velike ideološke in religiozne institucije zaostajajo za malimi posamezniki po strpnosti do drugače verujočih, zato iskreno medideološko razumevanje še ne more pristno zaživeti; v bistvu je pravi čudež, da je navkljub številnim vojnam in trenjem v zadnjih sto letih tako napredovalo.

* * *

Na subjektivnost smo obsojeni že zato, ker so nam v zgodnjem otroštvu prvi miselni in čustveni vzorci vtisnjeni brez možnosti izbire. Na podlagi vzgoje, izobrazbe in z njimi vcepljene miselnosti zgradimo v sebi idejni sistem, ki ga šele pozneje nadgradimo z intelektualnim razumevanjem. Takrat pa smo že kristjani, budisti, ateisti, Slovenci, Kitajci, beli, črni, razviti, nerazviti ... in lahko v svet zremo samo skozi ta privzgojena očala. Po vsebini duha se torej neizogibno ločimo, zato delamo veliko napako, ko sodimo svoje in tuje ideološke kalupe po teoretični vsebini, bolje bi jih bilo presojsati po rezultatih, ki naj bi jih dosegali. In kaj naj bi dosegali?

Religija naj bi častila življenje, bistrila razum in srce ter *povezovala* ljudi med seboj in z bogom, v resnici pa mnogokrat dosega ravno nasprotno. Namesto da bi raznolike skupnosti živele v sožitju, je po svetu vedno več vej in vejic nekoč enotnih religij, ki se z zamegljenim duhom prepirajo, gradijo zidove med seboj, si nastavljajo bombe. Skrajne vere združujejo samo svoje privrženice, in sicer v zaprte klike, privrženice drugih, sovražnih klik pa poskušajo spreobrniti, uničiti ali pa jih ignorirajo. Tu ni bistrine, ni življenja, ni nobenega povezovanja, nobene *re-ligije*. Če ne morejo med sabo povezati niti ljudi, je vprašljivo, ali sploh koga povezujejo s čim duhovnim, etičnim, z bogom, transcendenco.

Vlogo bistrenja razuma in povezovanja je že dolgo nazaj prevzela znanost in tako postala religija sodobnosti. S tem, ko je marsikaj normirala in standardizirala, je olajšala globalno komunikacijo, poleg tega pa je v ospredje prinesla razum in izkušnjo kot protiutež emocionalnosti in fanatizmu. Na voljo so nam številne priročne naprave za telesporazumevanje. Z mobilom v roki, opremo *blue-tooth* na prenosniku, dlančnikom v aktovki, satelitsko navigacijo v avtomobilu in enotnim jezikom (angleščino), ki ga po malem razumejo že praktično vsi, je napredek komunikacije očiten. Žal pa ima tudi ta medalja dve plati. Svet je bolj enoten in povezan kot kdaj koli prej, toda stranski učinek silovitega razvoja je ta, da so ljudje preveč zaposleni z zunanjim svetom in jim ne ostane dovolj časa zase in za pristne človeške odnose, za individualno odločanje in skrb za dušo. Imamo tehnična sredstva za verbalno in vizualno sporazumevanje, toda sposobnost intuitivnega, intimnega in čutnega sporazumevanja v nas je otopela. Teoretično vemo, *kako* komunicirati, a nam zmanjkuje časa in ljudi, s katerimi bi to lahko počeli. Sosega ne poznamo, sorodnike obiščemo poredko, pa tudi takrat se ne moremo poglobljeno pogovarjati, ker hitimo na pot.

Znanost je plod eksplozivnega razvoja pridobitniške miselnosti in, po drugi strani, poglobljanja iracionalnih strahov pred večnim prekletstvom ali ničem. V nekem trenutku nam je razvoj praktično ušel iz rok in zdaj bolj mi služimo njemu kot on nam. Eksplozija razvoja nas je odnesla v destruktivne vode (poglejmo samo ekološko, socialno in drugo neravnotežje, grožnje epidemij itn.), zato se danes ogromno znanstvenikov ukvarja z opravičevanjem starih zablod, popravljanjem starih napak, zdravljenjem starih bolezni, dokazovanjem starih hipotez, namesto da bi energijo namenjali kreativnemu raziskovanju

novega za blagor človeštva. Objektivni blagor. Ali vsaj blagor, ki subjektivno ustreza vsem.

Monopolizem najmočnejših je že tolikšen, da jim niti ni treba več skrbeti, ali bodo množice sprejele njihov (subjektivni) red. Celo najbolj goreči nasprotniki globalizacije, ki bojkotirajo številne njihove ideje, prepričanja, usmeritve in usluge, pohlevno sprejemajo veliko tega, kar je preprosto del družbenega življenja (ali pa je pač praktično), in s tem podpirajo sistem. Vsi uporabljamo komercialno hrano, oblačila, vozila, belo tehniko, računalniško in pisarniško opremo, ki jo proizvajajo svetovni monopolisti, prevzemamo pa tudi globalno miselnost, nazore, ideologijo. Iz kolesja se preprosto ne moremo več iztrgati. In to kolesje iz nas dela dogmatike, sami pa se tega niti ne zavedamo. Spomnim se, kako me je starejši gospod dobesedno napadel, ker sem v nekem eseju izhajal iz indijske religiozno-filozofske tradicije. Trdil je, da je v naših krajih avtohtono krščanstvo in bi moral izhajati iz njega. Ko sem odvrnil, da je po mojem mnenju primerno sprejeti dobre nauke ne glede na to, od kod prihajajo, se je razburil. "Saj vi niste od tam, zato jih ne morete razumeti. V naši, krščanski tradiciji najdete vse, zakaj bi hodili drugam?" "Zakaj bi hodili drugam?" sem ponovil zaradi poudarka in v naslednjem dihu odgovoril: – "Ker krščanska tradicija ni nič bolj naša kot kokakola, ki jo pijete, ali televizor Sony, na katerem zvečer gledate dnevnik. Saj ste brali Krst pri Savici, ne?"

Je bral, ja. Ampak njegova dogma je bila premočna, da bi razumel, kaj sem mu hotel povedati. Ob pogovoru z njim sem se spomnil izjave Jona K. Harta: "Nič ni tako velika ovira pri spoznavanju resnice kot prepričanje, da jo že poznate." Ob takem prepričanju je objektivnost le prazna beseda, konstruktiven dialog pa je utopija. Vprašajmo se, kaj je res naše, kaj je avtohtono. Večina "naše" zelenjave, sadja, živine izvira iz Azije, Amerike in preostale Evrope ali pa so tam nastali razni hibridi in mešanci; "naša" znanost je večinoma spojena od bolj bogatih in razvitih; "naša" religija je uvožena z Bližnjega vzhoda od semitskih narodov; "naša" demokracija je posnemanje ameriške in zahodnoevropske, kakor je bil "naš" socializem posnemanje nekih drugih socializmov. Tako je okoli nas temeljito zavozlan klobčič predmetov in navad, kultur, tradicij, miselnosti in ideologij z vseh koncev in krajev, ki smo jih skozi desetletja in stoletja privzeli za svoje.

A. L. Kitselman je rekel: "Besede 'Jaz sem ...' imajo veliko moč; pazite, na kaj jih navezujete. Tisto, s čimer se enačite, pozna način, kako seči nazaj in se enačiti z vami." Ko dovoljkrat rečem, da je nekaj moje, izgubim svobodo sebe kot subjekta in postanem privesek, objekt tega nekaj. Družba imetja je zato družba nesvobodnih individuumov, ki jim stanje duha določa nekaj zunanjega, ne pa samostojne duhovne izbire. Glede na to, da živimo v ogromni vasi, v kateri lahko imamo vse od povsod, nas ta vseodpovsod drži v svojem primežu. Globalizacija. Neznani avtor je v šali napisal, da je vrhunec globalizacije smrt lady Diane. Angleška princesa, zaljubljena v egipčanskega fanta, umre v avtomobilski nesreči v francoskem predoru, sedeč v nemškem avtomobilu z

nizozemskim motorjem; za volanom sedi belgijski šofer, ki je spil preveč škotskega viskija, tesno za njim pa pelje italijanski fotograf na japonskem motorju, ki ga pozneje zdravi ameriški zdravnik z brazilskimi zdravili. Vi zdaj to berete v slovenski reviji, natisnjeni s poljskim črnilom na avstrijskem papirju ter pripravljene na računalnikih iz Tajvana z monitorji iz Koreje, ki so jih sestavili bangladeški delavci v singapurski tovarni.

Mi pa se še vedno prepiramo o tem, kaj je naše in kaj ne. Kot naše dojemamo vse, kar dovolj dolgo in dovolj intenzivno vztraja v našem okolju ter postane sprejeto pri večini prebivalcev. Glede na razširjenost picerij bi lahko tudi "pizzo" (oz. po slovensko pico) že danes sprejeli za nacionalno jed, hamburger in "pommies frites" (slovensko pomfrit) pa lahko zamenjajo krvavice in pražen krompir. Ne zdi se mi nemogoče, da bo nekoč pri nas islam to, kar je zdaj katoličanstvo, in bo med državljani vrelo zaradi možnosti gradnje cerkve, tako kot zdaj vre ob načrtih za gradnjo džamije.

Zadnji trije odstavki ilustrirajo, kako brezglavo včasih zagovarjamo marsikaj "svojega" kot svoje. Slepo posnemamo tujo miselnost, tako da prežema že vsak trenutek našega vsakdana. Posnemanje sega na vsa področja življenja in je pogosto tako subtilno, da se ga niti ne zavedamo. Kloniranje človeškega duha je pravzaprav že dolgo uveljavljeno in bo skorajšnje kloniranje telesa pravzaprav samo logičen naslednji korak. S klonsko miselnostjo nas pojijo že od spočetja, zato smo po dvajsetih, tridesetih letih nanjo tako navajeni, da jo začnemo prenašati na vse, česar se dotaknemo. Postanemo razpečevalci te droge, prenašalci virusa, ki nam resda ne vzame življenja, vzame nam "samo" dušo. Ujeti v okvire dogem o prav in narobe, dobro in slabo, naše in njihovo, rinemo naprej v obljubljeni lepši prihodnost. Lepšo za koga?

Svet nam ne ponuja najboljših podlage za zdravo subjektivnost, za negovanje svobodne identitete, ki ima trdne, vendar elastične okvire, v katerih se lahko vedno počutimo varne v svoji samobitnosti. Če ob trčenju z drugačno subjektivnostjo začutimo ogroženost, je to znamenje, da smo odrezani od sebe, od svoje temeljne biti, od resnice in objektivnosti, zato bi radi drugo stališče ovrgli ali premagali. Ko to dosežemo, nismo nič bliže resnici, temveč se kot zenica še bolj skrčimo in zagradimo v svoje "resnice". V ograjenem svetu *svoje* svobode se obnašamo kot bog; ker pa je bog lahko samo eden, moramo vse preostale utišati, odstraniti, zatreti. "Naš" svet postane naše vino in mi njegov utopljenec. Bog z velikim B takrat dvigne kozarec z žlahtno tekočino in subjektivno nazdravi naši objektivni nespameti.